

ZADRŽAVANJE - UHIĆENJE - PRITVOR

Predmet ovog osvrta kritička je analiza pravne regulative instituta zadržavanja, uhićenja i pritvora, u novom Zakonu o kaznenom postupku, komparacija sa zakonskim rješenjima nekih evropskih zemalja, te sa obvezama koje je Republika Hrvatska preuzela pristupanjem međunarodnim ugovorima kojima se jamče temeljna građanska prava i sloboda.

Pritvor je prvi sraz države, u težnji da zaštiti temeljne slobode i prava čovjeka, te društvene zajednice u nakani da zaštiti vrijednosti zajamčene ustavom, međunarodnim pravom i kaznenim zakonodavstvom, sa pojedincom koji je narušio te vrijednosti ili postoji sumnja da je to učinio.

Pritvorom se, pa makar i privremeno, dokida sloboda, koja je na prvom mjestu među najvišim vrednotama ustavnog poretka Republike Hrvatske.

To znači da država štiteći jednu vrstu vrijednosti, zadire u temeljno pravo čovjeka, to je pravo na slobodu, pa odatle obazrivost svih onih koji u ime volje zakonotvorca drugima oduzimaju slobodu.

Koliko pritvorom država griješi pokazuje i činjenica da primjerice u Engleskoj, u pojedinim godinama, 50% svih pritvorenih osoba biva oslobodjeno optužbe ili osuđeno na nezatvorsku kaznu (vidi Josipović-Uhićenje i pritvor str.146).

Odredbom čl. 3. Ustava Republike Hrvatske sloboda je na prvom mjestu među najvišim vrednotama ustavnog poretka Republike Hrvatske.

Čl. 28. Ustava Republike Hrvatske deklarira se nedužnost svakoga dok mu se pravomoćnom sudskom presudom ne utvrdi krivnja.

S druge strane odredbom čl. 24. ustava Republike Hrvatske predviđa se mogućnost uhićenja i pritvaranja temeljem sudbenoga, na zakonu utemeljenog naloga, koji mora biti pročitao i uručen uhićeniku prilikom oduzimanja slobode.

Istim čl. 24. st.2. Ustava predviđa se mogućnost da redarstvo može, bez sudbenog naloga, uhititi osobu protiv koje postoji osnovana sumnja da je počinila teško kazneno djelo određeno zakonom, uz obvezu da takvu osobu odmah treba predati sudu, da je odmah na razumljiv način obavijesti o razlozima uhićenja, te o pravima utvrđenima zakonom.

Svaka osoba koja je uhićena ili pritvorena ima pravo žaliti se sudu, koji će bez odgode odlučiti o zakonitosti lišenja slobode.

Ustav Republike Hrvatske u svojim odredbama ne sadrži pojam zadržavanje.

Čl. 29. st.1. Ustava Republike Hrvatske jamči se svakom osumnjičenom ili optuženom zbog kaznenog djela između ostaloga i pravo da u najkraćem roku bude izvješten o razlozima optužbe što se diže protiv njega i o dokazima koji ga terete, te pravo na branitelja, s kojim može nesmetano općiti.

Odredbom čl. 65. st.2. Zakona o kaznenom postupku propisuje se da okrivljenik protiv kojega je određen pritvor mora imati branitelja za vrijeme dok pritvor traje.

Odredbom čl. 65. st.4. Zakona o kaznenom postupku propisano je da okrivljenik nakon podignuća optužnice zbog kaznenog djela za koje se prema zakonu može izreći osam godina zavora mora imati branitelja u vrijeme dostave optužnice.

Konačno, odredbom čl. 99. st.2. ZKP ustanovljeno je pravo žalbe uhićenika protiv rješenja o zadržavanju za vrijeme trajanja te mjere, o kojoj žalbi odmah po njezinom primitku ima odlučiti izvanraspravno vijeće.

Kada se izložene odredbe Ustava Republike Hrvatske komparira sa međunarodnim ugovorima kojima je pristupila Republika Hrvatska, uočiti je stanovite razlike, iz kojih se može zaključiti da Ustav Republike Hrvatske, a posebice Zakon o kaznenom postupku, osiguravaju veća prava i veću zaštitu osobama koje su osumnjičene ili optužene za učin kaznenog djela u Republici Hrvatskoj, nego što bi to bila obveza po međunarodnim ugovorima.

Odredbom čl. 9. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima kojemu je Republika Hrvatska pristupila svojom notom glavnom tajniku UN od 8. 10. 1992. godine, retroaktivno od 6. 10. 1991. godine, propisuje se između ostaloga da nitko ne može biti uhićen osim iz razloga i prema postupku koji je predviđen zakonom, svaka uhićena osoba da se obaviještava u trenutku uhićenja o razlozima uhićenja, a u najkraćem roku pismenim putem o svakoj optužbi koja je podignuta protiv nje. Svaka osoba kojoj je oduzeta sloboda uslijed uhićenja ili pritvora ima pravo ponijeti žalbu sudu, kako bi ovaj odlučivao bez odgode o zakonitosti pritvora i naredio njeno puštanje na slobodu ako pritvor nije na zakonu zasnovan.

Čl. 14. st. 3. b) istog Pakta jamči se pravo osobi optuženoj za kazneno djelo da raspolaže potrebnim vremenom i olakšicama u svezi s pripremanjem svoje obrane i da se sporazumijeva s braniteljem koga ona bude izabrala, a toč. d) istog stavka pravo da "prisustvuje raspravi i da se sama brani ili da ima branitelja koga je izabrala, a ako nema branitelja da bude obaviještena o svom pravu da ga ima, te svaki put kad to zahtijevaju interesi pravde da joj se dodijeli branitelj po službenoj dužnosti besplatno, ako nema mogućnosti da ga nagradi".

Odmah je za uočiti da Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima ne obvezuje države potpisnice da se pritvorenim osobama postavi branitelj po službenoj dužnosti, ukoliko ga nisu same izabrale, a niti pravo žalbe na zadržavanje od trenutka uhićenja do trenutka predaje sucu.

Termin "u najkraćem roku predati sucu" je "kaučuk norma", o kojemu je svoje stanovište u svojim odlukama zauzimao evropski sud za ljudska prava.

Republika Hrvatska zakonom je potvrdila Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljenih sloboda koja je sastavljena u Rimu 4. studenog 1950.godine, a kasnije izmjenjivana protokolima broj 1., 4., 6., 7. i 11.

Napomenuti je da je Ustav Republike Hrvatske čl. 134. međunarodne ugovore koje je Republika Hrvatska sklopila i potvrdila, po pravnoj snazi stavio iznad zakona, te čine sastavni dio unutarnjeg pravnog poretka Republike.

Konvencija jamči, svakom tko je lišen slobode uhićenjem ili pritvaranjem, pravo pokrenuti sudski postupak u kojem će se brzo odlučiti o zakonitosti njegovog pritvaranja ili puštanja na slobodu, ako je pritvaranje bilo nezakonito (čl.5.t.4.).

Dakle, Ustav Republike Hrvatske rabi pojam "bez odgode", Zakon o kaznenom postupku rabi pojam "odmah", Pakt rabi pojam "bez odgode", a Konvencija pojam "brzo".

Već na prvi pogled posve je jasno da pojam "odmah" ne podrazumijeva mogućnost niti eventualnog opravdanog odlaganja zbog spriječenosti primjerice drugim neodložnim poslom nadležnog vijeća, ili pak vremena potrebnog da se vijeće sastane u sudu, jer početak roka "odmah" može započeti primjerice u ponoć.

Konačno, niti Ustav, a niti citirani Međunarodni ugovori, ne obvezuju zakonodavca da ustanovi pravo žalbe osobi koja je zadržana u smislu čl. 99. ZKP, jer zadržavanje je pravni institut različit od uhićenja i pritvora.

Smatram da je ovime zakonodavac nepotrebno liberalizirao prava potencijalnog uhićenika u postupku, jer je to proizvelo obvezu županijskim sudovima da kontinuirano imaju na raspolaganju dežurno izvanraspravno vijeće koje je dužno u bilo koje doba dana ili noći "odmah" odlučiti o zakonitosti zadržavanja (ne uhićenja i ne pritvora).

Da je to bilo nepotrebno govori i činjenica da u četrnaest mjeseci primjene novog Zakona o kaznenom postupku primjerice u Županijskom sudu u Zadru samo u jednom slučaju je podnesena žalba protiv rješenja o zadržavanju.

Ovakovo rješenje zakonodavca državni proračun opterećuje godišnje sa oko 5.000.000,00 kuna.

Očito je zakonodavac, bez obzira na cijenu, u svoja rješenja unio najliberalnija rješenja iz akuzatorskog i mješovitog postupka, doduše, na račun efikasnosti i ekonomičnosti postupka.

S druge strane, po međunarodnom pravu, kojim se jamče temeljna ljudska i građanska prava i slobode, zakonodavac nije bio dužan osigurati branitelja svakoj pritvorenoj osobi od trenutka lišenja slobode, a obzirom na strukturu kaznenih djela i činjenicu da je za svako kazneno djelo zloporabe opojnih droga obvezatan pritvor, najčešće ti troškovi obvezatne obrane padaju na teret proračuna, osim ako to zahtijevaju ili nalažu interesi pravičnosti (očito sa aspekta siromaškog prava).

Nemam niti približan podatak o tome koliko bi to iznosilo na nivou Republike Hrvatske, međutim za obrane po službenoj dužnosti u 1998. godini Županijski sud u Zadru isplatio je oko 92.000,00 kuna.

Zanimljivo je izloženo rješenje zakonodavca komparirati sa zakonodavstvima zemalja Zapadne Evrope, za koje se smatra da po najvećim mogućim standardima štite građanska prava i slobode.

U Engleskoj, rok za zadržavanje neke osobe u policijskoj postaji bez ispostavljene formalne optužbe je 24 sata od dovodjenja u postaju nakon uhićenja. Po isteku toga roka osumnjičenik mora biti ili pušten na slobodu ili pušten uz jamstvo ili predveden magistratu. No kod "teških uhitnih djela" nakon isteka 24 sata od dovodjenja u postaju policijski službenik višeg ranga može odobriti daljnje zadržavanje do 36 sati, zbog potrebe da se osiguraju dokazi za djelo za koje je osumnjičenik uhićen ili da se pribave njegovim ispitivanjem. I nakon 36 sati policija može od magistratskog suda zatražiti da izda nalog o produljenju zadržavanja do maksimalnog roka od 96 sati. Po isteku tog roka uhićenik mora biti ili formalno optužen ili pušten na slobodu. O izdavanju naloga magistratski sud odlučuje na ročištu nakon saslušanja policije i branitelja.

U Austriji, nakon uhićenja, ako je do njega došlo bez naloga suda, policija mora okrivljenika bez odgađanja saslušati u svezi sa kaznenim djelom koje mu se stavlja na teret, te ga u roku od 48 sati od trenutka uhićenja ili pustiti na slobodu ili predvesti kod nadležnog istražnog suca. Istražni sudac mora osumnjičenika saslušati u roku od 48 sati od trenutka kada je smješten u istražni zatvor nadležnog suda, nakon čega ili određuje pritvor ili osumnjičenika pušta na slobodu.

Prema praksi Evropske komisije za ljudska prava te Evropskog suda za ljudska prava, obvezi iz Konvencije da se uhićenika odmah izvede pred suca, udovoljeno je ukoliko je predvodjenje uslijedilo četiri dana nakon uhićenja.

Isto tako, prema stanovištu Komisije i Suda, ukoliko je uhićenje i pritvaranje izvršeno temeljem odluke suda, samim time udovoljeno je zahtjevu iz čl. 5. st.4. Konvencije, tj. samim time je u sudskom postupku odlučeno o zakonitosti pritvaranja.

Stoga držim da je uvođenje instituta zadržavanja u našem kaznenom postupku, po engleskom uzoru, dobra novota novog ZKP-a, ukoliko bi se eliminiralo pravo žalbe na rješenje o zadržavanju, jer to nadilazi zahtjeve najpozvanijih institucija za zaštitu ljudskih i građanskih prava i sloboda u Evropi, kao i pravno uređenje zemalja za koje se smatra da imaju najviši nivo zaštite ljudskih prava.

U svezi sa uređenjem pritvora po novom Zakonu o kaznenom postupku valja primjetiti da dodatnu teškoću stvara obveza da se nakon objave presude svaka dva mjeseca po službenoj dužnosti kontrolira daljnje postojanje pritvorskih razloga, što podrazumijeva da bi svaka dva mjeseca valjalo zatražiti spis od suda drugog stupnja, što otežava rad drugostupanjskog suda koji odlučuje po žalbi te dovodi do odugovlačenja postupka, tim prije što je uopće dvojbena pitanje što bi se to moglo uopće promijeniti u korist optuženika od objave do pravomoćnosti presude, a da bi dovelo do prestanka razloga zbog kojih je pritvor određen. Ovo posebice u situaciji ako je izrečena kazna zatvora od pet ili više godina, kada je određivanje pritvora obvezatno.

Smatram da bi bilo bolje rješenje ono koje sadrži njemački Strafprozessordnung, na način da se okrivljeniku omogući svakodobno podnijeti zahtjev za kontrolu pritvora, pod uvjetom da su protekla tri mjeseca od posljednjeg rješenja o produljenju pritvora, a po službenoj dužnosti sud bi kontrolirao pritvor samo ukoliko optuženik nema branitelja i nije postavio zahtjev za kontrolu pritvora protekom tri mjeseca. Ovo rješenje smatram najprihvatljivijim.

Bolje rješenje sadrži i austrijski Strafprozessordnung prema kojemu, nakon početka glavne rasprave trajanje rješenja o određivanju pritvora nije ograničeno, a takvo rješenje je bilo sadržano u dosad važećem ZKP RH.

Stoga smatram nužnim da se prilikom izmjena i dopuna novog Zakona o kaznenom postupku u izloženom smislu izmijene odredbe o pritvoru, jer postojeća rješenja kazneni postupak čine složenijim, skupljim, neefikasnijim, a osim toga osobe lišene slobode ne pokazuju poseban interes koristiti se pravima koja su im izloženim odredbama osigurana u postupku.

Isto tako, obzirom na zajamčeno pravo okrivljenika da se može braniti sam ili uz pomoć branitelja, smatram da bi bilo potrebno reducirati pravo na obranu po službenoj dužnosti u situacijama kada je protiv neke osobe određen pritvor ili podignuta optužnica za kaznena djela za koja se može izreći kazna zatvora od osam ili više godina, na način da se branitelja po službenoj dužnosti u slučaju određivanja pritvora postavlja na zahtjev okrivljenika, kroz institut siromaškog prava, a u slučaju podizanja optužnice samo ukoliko je riječ o kaznenim djelima za koje je moguće odrediti kazne zatvora deset ili više godina, a u drugim slučajevima po načelu pravičnosti.

U Zadru, 10. ožujka 1999. godine

**PREDSJEDNIK KAZNENOG ODJELA
Branko Brkić**

IZVORI:

1. Ustav Republike Hrvatske (NN br. 56 od 22. prosinca 1990.),
2. Konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda (NN - Međunarodni ugovori broj 18 od 28. ožujka 1997.),
3. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (NN br. 12/93),
4. Zakon o kaznenom postupku (NN br. 110/97 od 21. listopada 1997.),
5. Prof. Davor Krapac: Engleski kazneni postupak (Zagreb, 1995.),
6. Dr. sc. Ivo Josipović: Uhićenje i pritvor (Zagreb, 1998.),